

SZAKÁCS RÉKA

Eloise

Tényleg szerencsém volt, hogy ifjan Párizsban élhettem, és Párizs velem maradt mindig, de nem mint vándorünnep, hanem mint felhőjáték, amit az emlékezés szévélye fúj hol szelíden, méla-lagymatagon, hol hevesen, de szinte állandóan, amint az eső is esett, kergette a szél, egész párizsi esztendőm alatt. Néha kékesszürke, olykor szürkéskék esőfüggöny takarásában látom a 12. kerület sugár- és körútjait, ahogy esernyővel végigmegegyek a boulevard de Picpuson, máskor meg az avenue de Saint-Mandé és a Bel air palotasorai között, hogy a Nationnál felszálljak az 1-es metróra, ami közvetlenül a Louvre-nál tesz le. A városházáig olyankor metróztam, ha a Pompidouban töltöttem valamelyik szabad hétvégi napomat, vagy szabadon kószáltam a rue de Rivolin, néha meg a Grand Palais-nál szálltam ki, hogy aztán két órát álljak sorban jegyért az éppen időszakos kiállításra. Gyakornokként majdnem minden hétvégén dolgoznom kellett a Chenevier kórház egyik elmeosztályán, amit azóta beszippantott az Henri Mondor riasztóan túlméretezett kórház-monstruma, szóval alig volt szabad hétvégém. Amikor tudtam, bevettem magam a Louvre-ba, máskor a Pompidou központ kiállítótermeiben úsztam, vagy lebegve ültem Matisse képeinek kékjei előtt a Grand Palais-ban, néha meg csak lézengtem, a boldog csodálkozástól bután, ámuldozva az Orsay múzeum nagyvonalú tereiben. Levethetetlen, lepedékszerű köntösként hordtam magamon állandóan a ködös fáradtságot, hétköznaponként is estig dolgoztam, de az eső és a fáradtság emlékének ólmos felhője mögül sárga napkorongként bújik elő a ragyogás, ami az elmémet kitöltötte, ha Raffaello, Tiziano és a reneszánsz mesterművei előtt ültem a Louvre Denon szárnyának első emeleti termeiben. Raffaello utolsó Madonnája, a Szűz a gyermekkel és a gyermek Keresztelő Szent Jánossal ugyanúgy velem maradt és elkísért, bárhová vetődtem is, mint Párizs. Mindjárt elmondom, hogy miért.

Jó tíz évvel később, egyik július végi délelőtt, Párizstól délnyugatra, Poitiers terebélyes pszichiátriai intézményében, a Laborit kórházban, ahol már a francia közszféra kinevezett szakorvosaként dolgoztam, újra találok Raffaelo Madonnájával. Tévedés, ha reprodukcióra gondolnak, bár akár az is lehetett volna, hiszen mindenfelé Degas-, Monet-, Renoir-, Gauguin-festmények másolatai között járt az ember az elmekórház osztályain, mint egy műterem-labirintusban, ahol a festőművész állványostól, palettástól, ecsetestől elrejtőzött, és csak a kész műalkotások, no meg a termekben kószáló betegek és a fehérköpenyes ápolók fogadják a látogatót. Az aznap reggeli orvosi megbeszélésen tapintható, de kellően kordában tartott feszültség közepette történt az újonnan érkezett betegek elosztása, mivel beteg sok

volt, orvos viszont, a nyári szabadságolások miatt, a szokásos kevésnél is kevesebb és túlterheltebb. Eloise Duval a sors, a véletlen vagy egyéb törvényszerűség okán hozzám került, az én betegem lett. Erőltetett menetben kellett dolgozni azon a délelőttön is, egymás után kísérték le az ápolók az újakat az orvosiba. Csak a zárt részleg, a Degas betegeit vizsgáltuk ilyenkor a helyszínen, a többi osztályról lerendeltük a betegeket a földszinti orvosi szobákba. Rendkívül szép, napsütéses július végi délelőtt volt, a napfény édesen, illatosan ömlött be az ablakokon, kedves és titokzatosan üde volt a meleg, megszelídített minden gorombaságot. Nadine elhaladt az ablakom alatt, mosolygott, kegyelmi állapotában a nyár szünetet engedélyezett az ő elméjének színpadán is, tébolya szüntelen forgatagának szörnyű szereplői kis időre szétszéledtek, Nadine-t így kiengedték a zárt osztályról, és ő egy kókadt, nevenincs virágszállal a kezében beköszönt a nyitott ablakon, pedig nem is én voltam a kezelőorvosa, és egyébként sem köszönt soha senkinek. Mindeközben vettem sorra az újakat és a problémás régieket állapotuk vélhető súlyossága szerint, öngyilkossági kísérletek, súlyos depressziók, személyiségzavarok, mániás és pszichotikus állapotok, drog, alkohol és az emberi kín szűnni nem akaró változatai jöttek-mentek, kopogás, kilincs, ápoló, beteg be, beteg ki. Közben a nyár derült, kedves. Eloise Duval a hatodik vagy hetedik beteg volt azon a ragyogó júliusi délelőttön, Nadine újra beköszönt az ablakomon, és bedugta a fonnyadó akármilyen virágját, hogy tegyem neki vízbe, kissé kezdtem már elfáradni, apadt a türelmem, és éppen az ablakot készítettem becsukni Nadine orra előtt, amikor Eloise-t bekísérte a Monet osztály ápolója a szobámba. Az ápolónak delegáltam a virágápolási feladatot azzal a meghagyással, hogy tegyék vízbe, mert nekem nincs vázám, és az új beteget helytel kínáltam, majd vele szemközt leültem magam is. És akkor, velem szemben, az íróasztal másik oldalánál, megláttam Raffaello Madonnáját, hajszálpontosan olyan volt, ahogyan 1507-ben vagy 1508-ban a Mester Firenzében megfestette. Szőke haja laza hullámokba fogva hátrakötve, megragadóan szép, szelíd arca egy egészen kicsit telt, s ha kissé lehajtotta a fejét, amit elég gyakran megtett, finom vonalú orra apró árnyékot vetett az ajka fölé, ami olyan színű volt, mint a kivágott nyakú meggypiros blúza. Bőre fesszes, mint a piros póló szélén a fekete szegély. Nem tudom, hogy átéltek-e már hasonló élményt, láttak-e már teljes valójában megelevenedni festményt, rajzot, képet, de higgyék el, meghökkentő és egyszersmind megrendítő jelenség. Nekem mindenestre megrendítő élmény volt és maradt, és ma is a titokzatossal, a misztériummal való rövid érintkezésként emlékszem az Eloise-zal való találkozásra, noha fölöttébb idegen tőlem minden efféle misztika. Eloise persze a későbbiekben nem viselt mindig fekete szegélyes meggypiros felsőt, és szőke haját sem hordta örökösen laza fonatban összekötve, de különleges bájját, üde lényének ritka vonzerejét még súlyos betegsége és elhagyatottsága okozta vergődéseinek közepette is megőrizte. Ez a harmadik pszichiátriai osztályos kezelése volt, a paranoid szkizofrénia kora kamaszkori kezdetű, virulens formájában szenvedett, elegyedve az alkohol, a cannabis, a gyermekkori sérülések és a magárahagyatottság rettenetes lélektani nyomai-

val. Becsmérlő, gyalázkodó, öngyilkosságot parancsoló hanghallásainál sokkal jobban szenvedett a széteső, egymásból kiváló és egymásba átalakuló emberek víziójától, ahol a vele szembejövő idegeneket régi ismerősei helyettesítették, akik az idegen arcából, testéből hirtelen előugrottak, és csak akkor nem bántalmazták Eloise-t, ha egykoron szerelmi viszonyuk volt egymással. Eloise ezért egy bonyolult rendszerű hálózat szabályai szerint létesítette szövevényes szerelmi kapcsolatait, abból a megfontolásból, hogy akivel lefeküdt, annak közvetlen ismerőse sem fogja bántalmazni, de az ismerős ismerőse is bizonyos esetekben eltekinthet a büntetéstől. Néha mégis megbüntették a harmadfokúak, ahogy őket nevezte, ilyenkor Eloise elvesztette a saját körvonalait, és elidegenedett önmagától, átmenetileg megsemmisült, amint elidegenedett a szüleitől is, akik régen magára hagyták. Szenvedése szinte roncsolt mindenkit, aki ennek tanúja volt, és az együttérzés olyan hullámain tudta gerjeszteni a környezetében, hogy az eltompult, sivár elméjű krónikus beteg társaiban is megmoccant valami letokolt, kiszáradt érzélem, mint a kiszikkadt búzaszemben a csíra, ha nedvesség éri. Nadine, aki édeskeveset törődött más beteggel, hacsak éppen nem haragudott megveszekedetten az illetőre, vegzálta, vagy fenyegette, szóval még Nadine is megszólított, hogy Eloise nem jól van, segítsék neki! Többször láttam, amint a Monet étkezőjében vagy a kórház parkjában, a padok valamelyikén Eloise kedves szőke fejét hol ide, hol amarra forgatva beszélget betegtársaival, akik közül még a legmorózusabb, megközelíthetetlen, artikulálatlan kutyaugatás-szerű hangokkal kommunikáló Van Gogh is visszamosolyog rá foghíjasan. Van Goghtól én is tartottam egy kicsit, egy másik szektor betege volt, negyven éve élt a pszichiátrián, nem tudtam a nevét, olyan volt, mint Van Gogh az önarcképén, csak éppen kallappal. Szabadon kószált a kórház kiterjedt, túlgondozott parkjában, néha meghúzódtott a bejárat óriáskukorica formájú tujái vagy a tömött fagyalsövény mögött, és egy rettenetes kutyaugatást vagy célirányos morgást tartogatott nekem, amikor magamba merültem, ahogy szokásom szerint járok, a kórházba igyekeztem gyalog, vagy éppen esténként haza. Van Gogh kezdetben a frászt hozta rám, alig tudtam az ijedtséget és a mérgemet magamban tartani. Aztán persze ez is megváltozott a későbbiekben, amikor hellyel-közzel összebarátkoztunk, valahogy úgy, ahogy macska a kutyaival, de ez már egy másik lapra tartozik. Eloise egyáltalán nem tartott Van Goghtól, ha félt valamitől, az csak a szeretetlenség miatti büntetés volt. Bonyodalmas és követhetetlen szerelmi viszonyai miatt folyton valami nőgyógyászati fertőzése volt, és nagy fegyverténynek számított, amikor erről végre hajlandó lett beszélni velem, el lehetett vinni nőgyógyászhoz, és az antipszichotikumokkal együtt szedte a fogamzásgátlót. Néhány hét alatt, ha a gyógyszereit rendszeresen bevette, viszonylag gyorsan rendeződött az állapota, és szinte tünetmentessé vált. És ilyenkor jöttek a bajok újonnan, mert kimenőt kért, napokra elhagyta a kórházat, hogy Marguerite nővéréhez, egy nagynénihez vagy egy barátnőjéhez meneküljön a hosszú kórházi lét után, a kimenőről pedig szinte kivétel nélkül ziláltnan, szétesett állapotban tért vissza. Gyógyszereit a kimenőn menetrendszerűen abbahagyta, alkohol gő-

ze, füves cigaretta szaga és riasztóan szövevényes szerelmi ügyei lebegtek a heveny szkizofrén téboly állapota felett. Kezdődött minden előlről, ismétlődött újra és újra, jöttek a gyalázkodó, öld meg magad-hallucinációk, a széteső, egymásba bomló emberek víziói, az üldöztetési téveszmék, Eloise szerelmi hálózatelmélete, meg az Eloise-szám, ami az Erdős-számhoz furcsamód hasonlított, bár erről Eloise-nak nyilván nem volt tudomása. Akinek Eloise-száma 1 volt, annak Eloise-zal közvetlen kapcsolata volt, akinek Eloise-száma 2, az ismerőse volt olyannak, akivel Eloise lefeküdt, a harmadfokúak pedig az ismerősök ismerősei. A bosszúálló harmadfokúaktól félt, rettegett Eloise, ők büntették szeretetlenségük miatt megsemmisüléssel. A szerelmi matematika őrült Madonnája pedig fonta bonyolult viszonyait, Claude Morelt kivéve talán minden férfibeteggel volt kapcsolata a kórházban.

Egyszer felmerült, hogy Eloise terhes. A hír később nem bizonyult igaznak, de valamiképpen a tudomására jutott, és megjelent a kórházban dülva-fúlva, először és utoljára személyesen, Duvalné, Eloise anyja. Üzletasszonynak mondta magát, Párizsban élt, ahol Eloise lakott vele nagyjából kamaszkoráig, amíg anyja és lánya között az állandósult, eldurvult háborúskodások miatt Eloise felváltva különféle intézetek, majd pszichiátriai osztályok lakója nem lett. Duvalné berontott a kórház titkárságára, ahol bizonyára lehetetlen lett volna nem észrevenni és tudomást nem venni róla. Értesültem tehát az érkezéséről, és fogadtam Eloise anyját az orvosi szobában, éppen ott, ahol a lányával való megrendítő találkozásom esett négy hónappal korábban. Nem vagyok alacsony a 170 centimmel, de Madame Duval mellett furcsamód eltörpültem. Ő sem lehetett több 175 centinél, de sokkalta impozánssabbnak hatott, mint a köztünk levő 5 centiméter indokolta, megjelenése szinte végzetesen megsemmisítő volt, lenullázódott a mellette álló. Sötétbarna haja alól tábornoki tekintettel vett semmibe. November volt, Duvalné királykék selyemruhát viselt a kabát alatt, aminek színére furcsamód nem emlékszem, és amit felszólítás nélkül dobott a másik székre. A királykék selyemruha nyakában túllszerű anyagú, fodrozódó szélű fehér sál meredezett. Olyan volt, mint egy fényes sztaniolba csomagolt hatalmas és mérges szaloncukor egy World Trade Center kaliberű karácsonyfán. Belátható, hogy az efféle hasonlatok nem segítik elő a tárgyilagosságot, az irodalmat és az életet viszont annál inkább. Duvalné nagymértékben megvetett engem is, az intézményemet is, mert láthatólag mindent birtokos formában szemlélt. A legkülönbözőbb módokon tudomásomra juttatta, hogy másutt, a többi kórházban másképpen bántak *vele*, mármint Duvalnéval, ellentétben az itteni viszonyokkal, ahol őt nem kerestük telefonon, és nem tájékoztattuk *mindenről*. Ez így is volt, Eloise felnőttként és önként került a Laborit kórházba, az orvosi titoktartás pedig nem tette lehetővé, hogy telefonon megosszam betegsége részleteit azzal, akit nem kívánt és nem tudott szenvedéseinek történetébe beavatni. Beszélgetésünk végén Duvalné királykéken kivonult az orvosi szobából, majd az intézet épületéből is, magával hurcolta Eloise-t, hogy bevásároljon neki a belváros méregdrága üzleteiben.

Eloise a nagy márkák megpakolt designer reklámtáskáival tért vissza a kórházba, anyját pedig nem láttam többé kezelésének hátralevő hét hónapja során.

A gyötrelmesen sötét téli hónapok alatt aztán valahogy mégiscsak sikerült lendíteni Eloise sorsán, találtunk olyan helyet, ahol viszonylag önállóan, saját lakásában élhetett, de a segítség kéznnyújtásnyira volt ápoló, szociális munkás, mentálhigiénikus személyében, és orvos is rendszeresen kijárt. Eloise-nak egyszerre volt szüksége szabadságra és védelemre, önbecsülésre és állandó segítségre, önállóságra és felügyeletre, ami éppen olyan egyszerű, mint a francia gasztronómia elvárásai: legyen a kacsasült omlósan puha és ropogós, finoman szaftos és kellően átsült, jelzetten sós és árnyaltan édes, a köret keresetlenül egyszerű és egyben rafinált. Azt hihetnénk, hogy az emberekkel való bánásmódból inspirálódtak a francia szakácsművészet nagyjai. E művelet, Eloise kezelése és sorsának vélt alakítása során egyébként találkoztam Eloise apjával is. Valahol Fekete-Afrikában dolgozott, onnan repült haza Franciaországba. Atlétatrikóban ült velem szemközt, elég kapatosan, és kusza előadást tartott Ghána, Mali és Togo gazdaságairól, vélhetően ez utóbbi foszfátvagy talán inkább az előzőek aranybányáiban dolgozott művezetőként egy francia érdekeltségű cégnél. Ezt lehetett leszűrni az elmondottakból, de én mindegyre arra gondoltam, hogy *ilyenek* voltak a rabszolga-kereskedők a 17–18. században, bár tudvalevőleg az ilyesmi idegen a francia szellemtől. *Láttam*, amint Monsieur Duval a fedélközben, ülő helyzetben láncon tartott feketéket nem engedi a fedélzetre sétálni, mivel később járhatnak és állhatnak majd eleget. Az efféle, minden kontroll alól kiszabaduló képzelet elítélendő, hiszen Duval úr a francia civilizáció gyermeke volt, aki a hajdani nyugat-afrikai francia gyarmatokon nyilvánvalóan csak a bennszülöttek javára és megelégedésére dolgozik. Eloise rendetlenkedései többször is színpadias elégedetlenséggel töltötték el. Hogy tehetsz ilyen butaságot? Miféle szemérmesség ez is? – kérdezte Duval úr, tekintetemet keresve, a lányától. Eloise lehajtotta szép, szőke, szenvedő fejét. Duval úr is távozott, visszarepült Afrikába.

Aztán újabb hónapok múltán Eloise-nak végre saját otthona és élete lett, a kórház falain kívül. De visszajárt időközönként ellenőrzésre, és kifejezetten megnyugtató volt az állapot.

Tavasszal új kertészeket alkalmazott a kórház, közöttük egy szenegálit is, és ténykedésük révén mindenfelé obszcénül színpompás virágágyások, a termékenységre land artjai virítottak. A betegek cigarettázva ültek a padokon és a fűben, de Eloise már nem volt közöttük, elköltözött a kórházból, Claude Morelt megölték, új és új arcok fújták a füstöt, s a tavasz szinte föllobbant a pipacsok között. A tavaszi szünetben a Loire-menti kastélyokat jártuk, Blois-t és Amboise-t, I. Ferenc és Leonardo da Vinci szellemének lenyomata és kézjegye mindenütt. I. Ferenc megrendelésére, Leonardo hatására készült Raffaello utolsó Madonnája is, de I. Ferenc nem a blois-i, hanem a fontainebleau-i kastélyba szánta a képet. Fontainebleau-ba ezúttal nem utaztunk fel, francia kastélyból átlagosan kettőt tudunk megemészteni egy utazás során, könnyen heveny *kastitiszünk* lett. A szabadság szokásos felszínes derűjével

és mutatós lendületével mentem vissza dolgozni, hogy megtudhassam, hogy Eloise meghalt. Öngyilkos lett a tavaszi zsongásban, búcsúlevelében halála okaként szerelmi csalódását és a szeretetlenséget nevezte meg. Duvalné egyértelműen felelősnek tartott a lánya haláláért, és feljelentett, de etikai és szakmai vétség hiányában felmentettek.

Eloise öngyilkossága után egyik kollégám megajándékozott egy pazar albummal, benne a Louvre összes festményével. Raffaello utolsó Madonnája a 92. oldalon található, hajszálpontosan olyan, mint Eloise.

PROFÁN MADONNA HÁZZAL, 2018